

MOLNÁR-KOVÁCS ZSÓFIA

A tankönyvek világa – egy történeti tankönyvkutatás tapasztalatairól¹

Gyakran teszem fel magamnak a kérdést, hogy tulajdonképpen *miért kutatok*, miért is szeretek kutatni? Hovatovább, miért éppen a tankönyvek, azok kutatási lehetőségei, történeti forrásai, szakirodalmi háttere, azok bibliográfiai gyűjtése érdekel? Miért kapom fel rögtön a fejem, ha egy szakmai diskurzus során vagy egy hétköznapi beszélgetésben szóba kerülnek a tankönyvek? Mi motivál? *Mi visz folyton előre?*

Valahányszor elgondolkodom mindezen, eszembe jutnak *Ambrusné Kéri Katalin* sorai, aki a neveléstörténeti kutatásokat megalapozó módszertani kötetében a tudományos témaválasztást befolyásoló tényezők közt a *személyes érdeklődést* is kiemeli. „A kutatás lefolytatása és kimenetele szempontjából meghatározó jelentőséggel bír a kutató személyes érdeklődése, kíváncsisága, szorgalma, téma és tudomány iránti elkötelezettsége és szenvedélye” – olvashatjuk (KÉRI, 2001: 57).

De vajon honnan ered mindez? Talán elsősorban abból, hogy olyan példaértékű, kiváló mesterek vezettek be a pedagógiai, neveléstörténeti, majd tankönyvtörténeti kutatások világába, akik maguk is kivétel nélkül elkötelezett, nyughatatlan, szenvedélyes kutatók. Akik *munkabírásuk, nyitott és elhivatott kutatói attitűdjük révén inspirálnak*, s örömmel veszik a szárnyukat bontogató önálló hallgatói-kutatói kezdeményezéseket.

Talán ennek is köszönhető, hogy a 2016/2017. tanévben az Új Nemzeti Kiválóság Program Felsőoktatási Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj keretében egy olyan kutatás lefolytatására nyílt lehetőségem, melynek ötlete vissza-visszatérő gondolatként – és persze egyre tudatosabb formát öltve – ott motoszkált már a fejemben. Az elnyert ösztöndíjpályázat pedig megteremtette a lehetőségét és a kereteit a tartalmi kibontás izalmának.

A kutatás, melynek címe: „A dualizmus kor tankönyvkutatásának forrásismereti aspektusai” tulajdonképpen kettős célt tűzött maga elé. Egyfelől célként jelent meg a tankönyvkutatások lehetséges dualizmus kori forrásainak (így többek között a tankönyvrendeletek, Országos Közoktatási Tanács jegyzőkönyvek, pedagógiai szakkönyvek, tantervek és folyóiratcikkek) feltérképezése és rendszerezése, másfelől pedig a program a forráskutatás és forráskezelés hatékonyságára, valamint a tankönyvkutatásokban – és az ahhoz kapcsolódó forrásokban – rejlő kutatási potenciálra is rá kívánta irányítani a figyelmet. A kutatás ütemezése során az első félévben *a források kiválasztása és összegyűjtése* (tanulmányút, annotált bibliográfiai jegyzék készítése, kutatáshoz kapcsolódó előadás tartása, valamint tanulmányírás a forrásgyűjtés tapasztalatairól és a források lelőhelyéről) volt a hangsúlyos, míg a második félévben *a forráskiadás és forráselemzés* (forrásgyűjtemény-kötet publikálása, forráselemző szeminárium tartása, valamint tudománynépszerűsítő cikk írása) került fókuszba.

A kutatási tevékenység legfőbb helyszínét a budapesti Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum jelentette. A Tankönyvtár falai között évek óta szívesen időzöm, s mindig különös izgalommal és lelkesen veszem kézbe a tankönyvkutatások ismert és kevésbé ismert

történeti forrásait, hogy a múlt egy-egy kézzelfogható darabkájának (főként, ha az a darabka a dualizmus korában keletkezett) megismerésében elmélyedjek.

A forrásgyűjtés elvégzése során – melyben széleskörű kiindulópontot jelentett a PhD kutatás során már előtérbe került források újbóli áttekintése (lásd MOLNÁR-KOVÁCS, 2015) – a feltárt anyagok három nagyobb csoportja körvonalazódott:

1. A készülő forrásgyűjtemény lehetséges elsődleges és másodlagos forrásai,
2. A forrásgyűjteményt „kísérő” tanulmányok (szak)irodalma,
3. A tanulmány- és forrásgyűjteményt kiegészítő annotált bibliográfiai jegyzék szakirodalmi tételei. (bővebben lásd MOLNÁR-KOVÁCS, 2017)

A forrásgyűjteményben összesen 78 db forrás, illetve forrásrészlet kapott helyet, melyek kiválasztása során egy sokrétű és igazán gazdag válogatást tükröző forrásbázis létrehozására törekedtem. A gyűjtőmunkát több szempontból is siker koronázta. Egyrészt kutatóként *élvezettel és haszonnal forgattam* a korabeli tantervek, tanítóképzős tankönyvek, vagy éppen a folyóiratok mintegy 100-150 éves lapjait. Másrészt a források összegyűjtése tulajdonképpen egy könyv összeállításában és kiadásában teljesedett ki, melyben – a korabeli kútfők kollekción túl – két tanulmány és egy bibliográfiai jegyzék („A dualizmus kori tankönyvek kutatásának 1918 utáni annotált hazai szakirodalma”) is helyet kapott. Az áttekintett 1918 utáni szakirodalom alapján elmondható, hogy *a korszak tankönyveit érintő kutatások és publikációk mindenekelőtt a történelemtankönyvek, a népiskolai olvasókönyvek és a pedagógiai szakkönyvek vizsgálatával foglalkoznak*. A korszak tankönyveinek elemzését illetően behatóbb vizsgálatokat folytattak: *Adamikné Jászó Anna, Dombi Alice, Farkas Mária, Gróz Andrea, Méreg Martin, Molnár-Kovács Zsófia és Nóbik Attila*. Harmadrészt pedig sikerként könyvelhető el, hogy egy, a pécsi tanárképzésben részt vevő egyetemi hallgatóknak tartott kurzus (Szabadon választható ismeretkörök: Tankönyvkutatás – forrásismeret és forráselemzés) kurzustematikájába is beemeltem a készülő kötetet. A kutatómunka elvégzésén túl így *lehetőség adódott a feltárt források bevonására a tanárképzésben*, továbbá azok széleskörű megismertetése és elemzések készítése is megvalósulhatott. A hallgatói visszajelzések alapján a kurzus résztvevőinek tankönyv- és forráselemzéssel, illetve a kutatási folyamatmal kapcsolatos ismeretei jelentősen kibővültek, továbbá a forráskritika is hangsúlyosan előtérbe került. Emellett azonban *kiemelt hallgatói igény mutatkozik arra is – s ez a jövőre nézve is irányadóként szolgálhat –, hogy leendő tanárként napjaink hazai közoktatási tankönyveit már az egyetemi kurzus(ko)n kézbe vehessék, azok elemzéséhez, mélyebb megismeréséhez (általános) elemzési szempontokat kapjanak*.

Az elvégzett kutatás egy olyan szintetizáló munka megvalósítását tűzte célul, melynek *hiánypótló és kutatásösztönző szerepe* egyaránt meghatározó. A hiánypótlást tulajdonképpen a kutatás során összeállított kötet – és az annak háttérében elvégzett kutatás – hivatott betölteni, mely – az időbeli kereteken (1867-1918) túlmutatva – *forrásbázist is teremt a tankönyvi tárgykört érintő komplex hallgatói-kutatói vizsgálatoknak*. A téma interdiszciplináris megközelítése révén a kötet nem csupán a Pécsi Tudományegyetem BTK Neveléstudományi Intézetben tanított, főként oktatástörténeti tárgyak tematikájába, valamint a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Oktatástörténet programjának módszertani alapozó kurzusaiba, forráselemző szemináriumaiiba emelhető be hatékonyan, hanem *a bölcsészettudományi, a természettudományi és a társadalomtudományi képzések (és kutatások) számos területén haszonnal forgatható*. A kutatásösztönző szerep erősítését pedig – a gazdag forrásgyűjteményen felül – az egyetemi hallgatóknak meghirdetett forráselemző szeminárium is képviseli, melyet – a hallgatói igények figyelembevételével – a jövőben *szélesebb alapokra és gyakorlatorientált tematikai kínálat mentén* szükséges megtervezni.

Jegyzetek

- 1 „AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-16-4 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Hivatkozások

- KÉRI Katalin (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- MOLNÁR-KOVÁCS Zsófia (2015): *A dualizmus kori magyar középiskolai történelemtankönyvek Európa-képe kortörténeti, iskolatörténeti, tankönyvtörténeti kontextusban*. PhD értekezés, PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.
- MOLNÁR-KOVÁCS Zsófia (2017): *A tankönyvekutatások dualizmus kori forrásai*. Tanulmányok és forrásgyűjtemény. Capillatus, Pécs. (megjelenés alatt)